

ARAPÇAYA GİREN TÜRKÇE KELİMELERİN ARAPÇA KURALLARLA ÇOKLUK ŞEKİLLERİ ÜZERİNE

Zeki KAYMAZ *

Özet

Arapçada çokluk şekilde pek çok Türkçe kelime vardır ve bunlar Arapçanın kendi kurallarına göre çokluk şekillerini almışlar ve yeni birer kelime olmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Türkçe, Çokluk Şekil.

Abstract

In Arabish there are many Turkish words in plural form. Those words are new words morfologically and meaningly to Arabish rules.

Key Words: Arabish, Turkish, Plural Form.

“Buluşat, deyişat, erat, gelirat, gelişat, gidişat” örneklerinde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde Türkçe kökenli bir adın Arapçanın “-at” çokluk ekiyle kullanıldığı görülür. Her ne kadar bu kelimeler için sözlüklerimizde yanlış şekiller olduğu belirtilmekteyse de tarihî metinlerimizde agavat “ağalar”, begat “beyler”, ilat “iller”, gibi örneklerin olduğunu da görmekteyiz.

Dilimiz Arapçaya da pek çok kelime vermiştir. Bu yazıda Arapçaya giren Türkçe kelimelerin ne şekilde çokluk yapıldığı örneklere dayalı olarak gösterilmeye çalışılacaktır. Örneklerde sadece Türkçe kelimeler ele alınmış, Türkçe yoluyla geçen ve bu yüzden Türkçe olarak kaydedilen yabancı kaynaklı kelimelerin çokluk şekilleri üzerinde durulmamıştır.

I. Tarihî Olanlar

agadât (الاعادات): “ağalar” < ağa “ağa”
aldaşât (الالدشات): “arkadaşlar, bir gruba bağlı olanlar” <
yoldaş “yoldaş”

---

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi

atlab	(اطلاب) : “emirlerin özel alayları” < tolb “dolu, bol, grup”
başavât	(باشاوات) : “reisler, melikler” < başa “paşa”
bukac	(بوقج) : “ağzı bağlanan, evrak saklama torbaları” < bukça “boğça”
kalâbık	(قالابق) : “samurdan, gösterişli ve yuvarlak başlıklar” < kalbak “kalpak”
keşlât	(كشلات) : “askerin kışı geçirdiği yerler” < kışla “kışla”
şevâşir	(شواشیر) : “şaşkınlıklar, hayretler, karışıklıklar” < şevşere “şaşırmak”
tukât	(طوقات) : “tuğlar” < tuh “tuğ”
vucâkât	(وچاقات) : “asker ocakları” < ocak “ocak”

II. Bugünkü Arapçada

agavât	(اغوات) : “ağalar, efendiler” < ağa “ağa” (Mısır-Cezayir)
alâyât	(الایات) : “alaylar” < alây “alay” (Suriye-Libya-Cezayir)
amâzek	(امازک) : “nargilenin marpuçları” < amzek “emzik” (Suriye-Lübnan-Ürdün)
arabanciye	(عربنجیه) : “arabacılar” < arabanci “arabacı” (Suriye)
arânik	(ارانیک) : “sicil işlerinde örnek belgeler” < urnek “örnek” (Mısır-Sudan-Cezayir)
atkum	(اطقم) : “takımlar, takım elbiseler” < takım “takım” (Cezayir)
atrâk	(اتراک) : “Türkler” < turk “Türk” (Cezayir-Mısır vb.)
avâdi	(اوادی) : “odalar” < oda “oda” (Filistin-Suriye)
bakârec	(بقارج) : “kahve kaynatmak için kullanılan küçük madeni kaplar” < bakrac “bakraç” (Suriye-Cezayir)
barâgel	(براعغل) : “bulgur cinsleri” < bergol “bulgur” (Suriye)
barâmik	(برامق) : “parmaklar” < barmak “parmak” (Mısır)
basamât	(بصمات) : “parmak basma işleri” < basma “basma” (Mısır-Cezayir)
başânîk – bşânek	(باشانیک) : “baş örtüleri” < başnuka “başlık” (Suriye)
başavât	(باشاوات) : “paşalar, vezirler” < bâşâ “paşa” (Mısır-Suriye – Lübnan- Ürdün-Cezayir)
bavâgîz	(بواغیز) : “boğazlar” < bûgâz “boğaz” (Cezayir)
bayât	() : “devlet başkanları” bay “bay” (Tunus)
becâka	(بجاجی) : “kundura bıçakları” < beçki “bıçkı” (Cezayir)
beğam	(بغم) : “inciden yapılma kolyeler” < beğme “boğma” (Suriye) (Cezayir = buğam)
begât	(بکات) : “beyler” < beg “bey” (Irak)
begavât	(بکوات) : “beyler” < beg “bey” (Suriye)

- bekac – bukâc – bokâc (بکج) : “bohçalar” < bukca-bekce “bohça”
(Mısır-Sudan-Cezayir-Suriye)
- belekât (بیلکات) : “bölükler” < belog “bölük” (Suriye-Cezayir)
- berâgî – barâgî (براعی-براکى) : “matkaplar” < burğî “burgu” (Mısır-Suriye-Cezayir)
- berglât (برغلأت) : “bulgur taneleri” < bergol “bulgur” (Suriye)
- beşâmik (بشامق) : “terlikler, pabuçlar” < başmak (Cezayir)
- beşlikât (بشلكات) : “beşlikler”(para) < bişlik “beşlik” (Cezayir)
- beyârek – bayârik (بىارق) : “bayraklar, sancaklar” < bêrak
“bayrak” (Suriye-Mısır-Cezayir)
- buriyât (بوريات) : “borular” < būri “boru” (Suriye)
- cazmât (جزمات) : “çizmeler” < cazme “çizme” (Suriye)
- cgêlât (چغلأت) : “su geçitleri” < çagel “çakıl” (Suriye)
- cizâm (جزم) : “çizmeler” < cazma “çizme” (Sudan)
- çakalât (چقالأت) : “çakallar” < çakal “çakal” (Suriye)
- çakmayât (چقميات) : “kuyumcu işleri” < çakmâye “çakma” (Suriye)
- çatalât (چاتالات) : “çatallar” < çatal “çatal” (Suriye)
- çnâk (چناق) : “çanaklar” < çanak “çanak” (Suriye)
- çorât (چورات) : “altın veya gümüşle çevrili mendiller” < çorâye
“çevre” (Suriye)
- çvêviş (چووش) : “çavuşlar” < çaviş “çavuş” (Suriye)
- dağât (داغات) : “dağlar” < dağ “dağ” (Mısır-Cezayir)
- dakâmîk (دقاميق) : “tokmaklar” < dokmâk “tokmak” (Mısır)
- damârat (دمارات) : “damarlar” < damar “damar” (Irak)
- denomât (دنومات) : “dönümler, 78 m²’lik yerler” < denom “dönüm”
(Suriye)
- Deşrât (دشرات) : “arsız, aşırı serbest kadınlar” < deşra “taşra”
(Suriye)
- deşûr (دشور) : “kasabalar, köyler” < deşra “taşra” (Suriye)
- drekât (درکات) : “direkler” < drek “direk” (Suriye)
- dvenât (دونات) : “eldivenler” < dvêne “eldiven” (Suriye)
- dvêşek (دواشك) : “döşekler” < doşak – deşak “döşek” (Suriye)
- elciye (الجي) : “elçiler” < elci “elçi” (Mısır)
- eldivanât (الديوانات) : “eldivenler” < eldivan “eldiven” (Yemen)
- ençkariye (انچكارىه) : “yeniçeriler” < ençkari “yeniçeri” (Suriye)
- erêmgîn (ارامگين) : “armağanlar” < armağan “armağan” (Suriye-Lübnan-Ürdün)
- esâtîk-kesâtîk (اساتىك-كساتىك) : “saat zincirleri” < köstek “köstek”
(Mısır)
- gazâleg (كزالك) : “gözlükler” < gezlog “gözlük” (Suriye)
- gedş (كدش) : “burulmuş atlar, beygirler” < gdiş “iğdiş” (Suriye)
- gevêdek (كوادك) : “sıralar” < gêdek “gedik, sıra” (Suriye)
- gizâm (جزام) : “ayakkabılar” < gezme “çizme” (Mısır)
- havâkîn (خاوقين) : “hakanlar” < hâkân “hakan” (Cezayir)
- havâtîn (خواتين) : “hanımlar, hatunlar” < hâtûn “hatun” (Cezayir)

- havâzîk (خاوازیق) : “1. direkler, 2. hileler” < hazuk “kazık” (Mısır)
kabârî (كبارى) : “köprüler” < kubrî “köprü” (Sudan-Mısır-Cezayir)
kabdâyât (قبضايات) : “kabadayılar” < kabaday “kabadayı” (Lübnan)
kâdunât (قادات) : “kadınlar” < kâdûne “kadın” (Suriye)
kalâtuk (قالاتق) : “koltuklar” < kaltok “koltuk” (Suriye)
kamât (قامات) : “kamalar” < kama “kama” (Suriye)
kamçât (قمجات) : “kamçılar” < kamçe “kamçı” (Suriye)
kantarmat (قنطرمات) : “kantarmalar” < kantarma (Cezayir)
karâbiç (قرابيچ) : “kırbaçlar” < kerbaç “kırbaç” (Suriye)
karakûlât (قراولات) : “karakollar” < karakûl “karakol” (Cezayir)
kâtât (قاطاط) : “katlar” < kât “kat” (Suriye)
kâterciye (قاطرجه) : “katırcılar” < kâterci “katırcı” (Suriye)
kavârîg (كواریگ) : “kürekler” < kôrêk “kürek” (Sudan-Mısır)
kavâviş (قواويش) : “hapishane koğuşları” < kâvûş “koğuş” (Cezayir)
kavâyik (قاوايىق) : “kayıklar” < kâyik “kayık” (Mısır)
kavâyîş (قواويش) : “kayışlar” < kâyîş “kayış” (Mısır-Cezayir)
kılkkât (قلاقات) : “muhafız birlikleri” < kıllok “kolluk” (Suriye)
kışlakât (قشلاقات) : “kışlalar” < kışla “kışla” (Mısır-Cezayir)
kîtânât (قيطانات) : “kaytanlar” < kîtân “kaytan” (Suriye)
kişâl (قشال) : “kışlalar” < kaşla, kuşla “kışla” (Cezayir)
knâkât (قناقات) : “1. konaklar, 2. önemli insanların konutları” < knâk “konak” (Suriye-Cezayir)
knêdik (قناديقي) : “1. kundaklar, 2. tüfek kundakları” < kendak “kundak” (Suriye)
kurekât (كوركات) : “kürekler” < kôrêk “kürek” (Sudan)
kusâcât (قصاجات) : “kısaçlar, penseler” < kusac “kısaç” (Cezayir)
sarâgi (سراگى) : “sergiler” < sargi ~ sarki “sergi” (Mısır)
secâkât (سجاجات) : “saçaklar, bir şeyin kenarları” < secak “saçak” (Suriye)
senêcek (سناجىق) : “sancaklar” < sencak “sancak” (Suriye-Cezayir)
sereciye (سرجيه) : “sürücüler” < sereci “sürücü” (Suriye)
şuvvâş (شواش) : “çavuşlar” < şâviş “çavuş” (Cezayir)
tatâle (طتالى) : “tatlılar” < tatli “tatlı” (Suriye)
tavâbîr-tvêbîr (طوابير) : “taburlar, saflar, sıralar” < tâbûr “tabur” (Suriye-Mısır-Sudan)
tazâlik (طزالىق) : “tozluklar” < tuzluk “tozluk” (Cezayir)
tebâsi (تباسى) : “tepsiler, siniler” < tebsi “tepsi” (Mısır)
tobçiye (طوبجيه) : “topçu erleri” < tobçi “topçu” (Suriye-Cezayir)
tuğrâdât (طغرادات) : “tuğralar, turalar” < tuğrâ “tuğra” (Cezayir)
tukûm (طقوم) : “özel amaçlar için kullanılan eşyalar topluluğu” < takım “takım” (Mısır)
tukûme (طقومه) : “takımlar (elbiseler için)” < takem “takım” (Suriye-Cezayir)

tvâb	(طواب)	: “toplar” < tōb “top” (Suriye)
tvâh	(طواخ)	: “tuğlar” < toḥ “tuğ” (Suriye)
urât	(اوراط)	: “taburlar, askeri birlikler” < urta “orta” (Mısır-Cezayir)
uvâd-ivâd	(اود)	: “odalar” < oda-uda “oda” (Mısır-Suriye-Sudan)
vitâkât	(وطاقات)	: “çadırlar, otaklar” < vitâk “otak” (Cezayir)
yâkât	(يفات)	: “yakalar” < yâka “yaka” (Cezayir)
vucakat	(وجاقات)	: “ocaklar” < vucak, ucak “ocak” (Cezayir)
yalamik	(يلامق)	: “yelmeler, elbiseler” < yalmak “bir çeşit elbise” (Cezayir)

Sonuç

İncelememize söz konusu olan 102 kelimenin 43’ü +ât ekiyle, 6’sı çokluk eki olmamakla birlikte +iye ile çokluk yapılmıştır. Kalanları ise mükesser cem’ vezinleri ile çokluk hale getirilmiştir. Bunlar *fevâ’il(14)*, *fevâ’il(15)*, *fu’ül(4)*, *fu’âl(3)*, *fi’âl(6)*, *efâ’il(2)*, *ef’â(1)*, *ef’ul(1)* vezinleridir. Ayrıca 7 kelime de *fe’âlî* gibi duymaya dayanan vezinle çokluk yapılmıştır. Arapçadaki Türkçe kelimelerin değişik bir yansıması olan bu örneklerde yapısal değişiklikler görüldüğü gibi anlam değişimleri de görülmektedir. Günümüz Arapçasında yukarıdaki kelimelerden başka örnekler bulunacağı da açıktır. Arapçadaki bu Türkçe kelime hazinesi çeşitli yönlerden incelenmeyi beklemektedir.

Kaynakça

- Ateş, Ahmed, “Arapça Yazı Dilinde Türkçe Kelimeler (X.Yüzyıla Kadar)”, *Reşit Rahmeti Arat İçin*, TKAE. Yay. , Ankara 1966, ss. 26-31.
- Ateş, Ahmed, “Arapça Yazı Dilinde Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Deneme II, (XI. Yüzyıldan Bugüne Kadar)” *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl II. , Sayı 1-2, Ankara 1965, ss. 5-25.
- Aytaç, Bedrettin. *Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- Cheneb, Mohammed Ben, “Cezayir Konuşma Dilinde Muhafaza Edilen Türkçe ve (Türkçe Aracılığı İle Gelen) Farsça Kelimeler”, (Çeviren : Ahmed Ateş), *TDAY-Belleten* 1966, s.157-213.
- Duhman, Muhammed Ahmed, *Dictionary of Historical Mamluk’s Words and Expressions, Dar al-Fikr, Damaskus-Syria* 1990.

-
- Halasi-Kun, T. *The Ottoman Elements in the Syrian Dialects II*,
Archivum Ottomanicum, Tomus V, Anno 1973.
- Müteveli, Ahmet Fuat. "Arap Halk Dilinde Türkçe Kelimeler", *Türk
Halk Edebiyatında ve Folklorunda Yeni Görüşler II*,
Konya Kültür ve Turizm Derneği Yayınları, Konya
1985.